

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **785**

E.A. de Boer
Discussie-ruimte

MEDITATIEF **788**

T. Schutte
Nieuws onder de zon?

WANDELEN MET GOD **789**

P. Schelling
Vreemdeling met
Gods geboden

ACHTERGRONDEN **791**

A.L.Th. de Bruijne
Ethiek en spiritualiteit

SAMENLEVING **795**

A.J. Verbrugh
Christelijke wereldbe-
schouwing ook geschikt
voor de aanhang van 'paars'

EVANGELISATIE **798**

K. van den Geest
'Koffie en aandacht
schenken' 2

KUNST **801**

J.M. de Jong
Nogmaals jeugd en kunst

en verder...

Uit de kerken/Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / E.A. de Boer

DISCUSSIE-RUIMTE

Ds. H. Folkers en dr. M.J. Verkerk pleiten voor een open discussie in de kerken over de gronden voor het afwijzen van de vrouw in het ambt. Folkers gaf eerder in een zelfstandig geschreven stuk in het **Nederlands Dagblad** aan: 'Natuurlijk zijn er grenzen aan het zondemeer publiek maken van conclusies uit onderzoek. Die grenzen hebben we elkaar gesteld via onze handtekening onder het onderteekingsformulier voor ambtsdragers'. Nu hij zelf een studie publiceert, mag de vraag gesteld worden of Folkers als predikant die grens gerespecteerd heeft.

Belijdenis in geding?

In hoeverre spreken de gereformeerde belijdenisgeschriften over de man als ambtsdrager? De enige artikelen waarnaar verwezen kan worden zijn de artikelen 30-32 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, waar de 'dienaren' (herders, opzieners, diakenen, regeerders) in de mannelijke vorm worden aangeduid. Hetzelfde zien we in de formulieren voor de bevestiging. Dat ambtsdragers mannelijk zijn is een uitgangspunt.

De vraag moet anders geformuleerd worden: willen de belijdenissen het

Woord van God ten opzichte van het mannelijk karakter van de ambtsdrager onder woorden brengen? 'Duidelijk is in ieder geval dat de kerk zich nog nooit geroepen voelde om de vraag naar de mogelijkheid van de vrouw in een van de ambten confessioneel te iken of te weerleggen. Het mannelijk karakter van de ambtsdrager is een vanzelfsprekende vooronderstelling.

Ik geloof niet dat het mannelijk geslacht van de ambtsdrager 'een deel van de leer' is, waarop bezwaarden door middel van een gravamen naar de kerkelijke vergadering moeten

gaan. Maar het behoort wel tot het gebinte van de belijdenis. Zo'n vaste vooronderstelling kan niet in discussie gebracht worden zonder enorme golven in het kerkelijk leven. Je hoeft maar naar andere kerken te kijken om te zien hoe verrekend die discussie kan zijn. De wijze van uitleg (hermeneutiek) komt in discussie, de verhouding tussen man en vrouw (het hoofdzijn) en de ambtsleer. Zo complex is de materie, zo ingewikkeld de discussie. Dan zal een dienaar, verantwoordelijkheid in de Gereformeerde kerken dragend, zorgvuldig de weg kiezen om een gewetenszaak in discussie te brengen. Hij hecht bovendien waarde aan de beoordeling door anderen. Profetisch spreken kan niet zonder een beoordelingsgesprek.

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. G. QUINNINK, DRS. I.D. HAARSTMA,
DRS. P. HOUTMAN, DRS. B. LUITEN,
DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle snikken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre BV,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar: f 49,00 p r halfjaar; studenten
f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland:
f 149,00 per jaar [Europa zeepost].
Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonnement
vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Uitspraken van de GS

De generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Ommen 1993, heeft het actief stemrecht van vrouwen in de verkiezing van ambtsdragers vastgesteld. Moeten Folkers en Verkerk zich niet met elementen uit dat besluit confronteren? Het allerlaatste punt van de gronden stelt: 'omdat stemmen niet beschouwd mag worden als een vorm van (mee)regeren, m g het toekennen van stemrecht aan de m-m niet gezien worden als een m-ste stap op weg naar het leer- en regeerambt van de zusters' (20). Hoe belangrijk is een dergelijke notitie?

1. Dit punt is opgenomen om het besluit af te bakenen. Het ging niet over de vraag of openstelling van de ambten voor de zusters, maar over het stemrecht – in onderscheid van passief kiesrecht. Dus moet je niet met deze besluiten op de loop gaan en er gevolgen aan verbinden die niet beoogd zijn.

2. Dit punt is opgenomen om de angst voor een tendens, waarin het stemrecht voor zusters een eerste stap is in de richting van het openwrikken van de abten, weg te nemen.

3. Dit punt – als afsluiting van het hele besluit – klinkt ook als een bezweringsformule: laten we nu niet met die discussie beginnen!

Is een predikant geroepen zich met deze uitspraak te confronteren, wanneer hij meent dat de discussie over vrouw en ambt wel publiek gevoerd moet worden? Nee, wij zijn wel naar art. 31 KO gehouden de besluiten voor vast en bondig te houden (en eventueel daartegen in beroep te gaan), maar de gronden hebben zo'n gezaghebbende status niet.

Wanneer de synode alleen deze bezweringsformule had opgenomen, zou ik w geen moeite mee hebben dat Folkers en Verkerk geen bespreking op de kerkelijke vergaderingen zoeken. Maar er is meer aan de hand. In de betooglijn die aan de besluiten ten grondslag ligt, zijn wel degelijk over Schriftgedeelten als 1 Cor. 14 en 1 Tim. 2 uitspraken

gedaan. In het boekje *Vrouwenstemrecht in de kerk. G.S. Ommen 1993* kunt u dat nalezen. Ik wijs op besluit 2, grond 3c en besluit 3, grond 1d. Massief staat daar genoteerd, wat toch een consensus van uitleg mag heten: 'uit deze Schriftgegevens valt terecht af te leiden dat de vrouw geen leer- of regeerambt mag vervullen in de gemeente'. Het is toevallig dat deze brochure die na de GS verscheen een apart gedeelte over 'leren en profeteren' opneemt, waarin 1 Kar. 11 en 14 en 1 Tim. 2 besproken worden (p. 67-71).

Ik besef: de brochure geeft een toelichting en heeft geen enkel kerkelijk gezag. Wel bewijst het aangehaalde dat de klassieke uitleg van de NT-ische passages zoveel vanzelfsprekend gezag heeft dat die zo genoteerd kon worden. De auteurs zijn daar niet aan gebonden. Zij hebben wel te rekenen met de situatie van de kerken.

Een 'non-item'?

Folkers en Verkerk zullen zeggen: ja, wij beseffen wel degelijk dat er – in ieder geval in de spraakmakende regionen – een massieve consensus over de uitleg van de 'zwijgteksten' bestaat. Daarom moesten wij het gesprek nu juist openbreken, en dat hebben we gedaan door nieuwe denklijn aan te wijzen en vragen te stellen. Want het onderwerp 'man, vrouw en ambt' mag geen 'non-item' blijven.

Toch blijf ik met de vraag zitten of dit een goede manier is om een w gevoelige zaak open te breken. Ja, voor hen en haar die zich beklemd voelen door de klassieke opvatting (en heersende verdediging daarvan) zal het een opluchting zijn dat de zaak zo vrijmoedig aangekaart wordt. Maar de achtergrond en context van de kerken samen vraagt naar mijn overtuiging een andere aanpak. Er loopt een duidelijke lijn van de vooronderstelling in de belijdenis over de ambten, nl. dat het om mannen gaat, naar de leeswijze van de Bijbel. De uitleg en ver-

klaarwijze (hermeneutiek) van de Schrift, zoals die ons geleerd is, zijn in geding.

Ik lees in deze **bundel** over 1 Tim. 2 dat **Paulus** een rabbijnse **wijze** van spreken volgt. Hij stelt **heel zwaar** dat **de man** eerst **geschapen** is om het **effect** te bereiken: dat vrouwen in de concrete situatie van Efeze minder gedreven optreden, Mensen **zullen** dat ervaren als **een wegverklaren** van **een moeilijke tekst**. Dat houdt **in**: het **gezag** van de Schrift is ons zo heilig dat je er **voorzichtig** mee **moet omgaan**. Kerken vol **gewone mensen** worden door **een** onbeschermde publicatie door elkaar geschud. Dat feit had Folkers en Verkerk tot een voorzichtigeraanpak moeten dwingen.

Heeft ds. Folkers de ruimte benut om eerst binnen zijn kerkenraad en onder collega's (classis) de bezinning te openen? **Dok** als je (nog) niet de **kerkelijke** weg wilt gaan, zijn die **kringen** toch de ruimte in de **kerk** om een grondige voorbespreking te voeren? Daarin is Folkers mijns inziens tekortgeschoten.

Boe had het dan gemoeten? Ik zou zeggen: **door zorgvuldig een betere** exegese van moeilijke passages (1 Cor. 14; 1 Tim. 2) te presenteren. Door eerst de voorvragen, zoals in dit artikel besproken, aan te **kaarten** en samen duidelijkheid te **krijgen** over de **discussieruimte** in de kerken. Dan werk je aan **eensgezindheid** om een zo complexe en gevoelige discussie samen aan te **kunnen**. Ik vrees dat de vorm en inhoud van het artikel van Folkers en Verkerk eerst **een discussie** zullen wakkerroepen waarin allerlei **verdedigingsmechanismen** een rol spelen. Mocht dit wel gepubliceerd worden door **een gereformeerd** predikant? Enzovoorts.

Vrijheid van exegese

Hoe beoordelen we het dat een predikant een dergelijke studie publiceert?

Eerst noteer ik de volgende punten.
1. Ds. Folkers erkent voluit **het ge-**

zag van Gods Woord en is daarop **aanspreekbaar**.

2. Hij trekt geen consequenties voor **zijn** eigen kerkelijk **handelen**, bijv. door te **drijven** dat in de gemeente die h-j dient al vrouwen worden **aangesteld**, voordat de **discussie** gevoerd is.

Hij **heeft** uitgesproken het huidige kerkelijk beleid te respecteren.

3. Hij **komt** niet **evident met** een confessionele uitspraak over de geloofsleer in **strijf**. Zijn handtekening onder het formulier staat **als een huis**.

4. Dat ambtsdragers **mannen zijn** is een kerkelijke praktijk. Wanneer wij **bijvoorbeeld** de functie van **diakones** zouden instellen, **zou** dat kerkordelijk geregeld **moeten** worden. Ook de **liturgische** formulieren horen in dat **kader**.

De **zaak waar het** om draait is de uitleg **van** de Schrift. Als de klasieke uitleg van **passages over man, vrouw en ambt** niet **ieder** en niet langer overtuigt, moeten **we** samen **aan het werk**. En daarom is **mijn** oproep: laten we niet te **lang** praten over de **wijze** waarop de zaak aan de orde gesteld is. Feit is **dat twee gereformeerde kerkleden een discussie** openbreken, die **niet langer ontweken kan** worden. **Laten** we de woorden van de Schrift opnieuw doordenken en antwoorden formuleren. Maar er moet **een** weg gevonden worden dit op **kerkelijke wijze** te doen en in kerkelijke banen te leiden. Het is tijd om in eigen tijd over deze materie confessie te doen. Vrijheid van exegese is **meer** dan **persoonlijke ruimte**. Het **is** een vrijheid in verbondenheid.

Gereformeerd perspectief

Misschien **vraagt** iemand zich af waarom ik alleen de bijdrage van Folkers en Verkerk besproken heb, maar de bundel als geheel liet **liggen**. Het antwoord is eenvoudig: ik schrijf met het oog op de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Deze beide auteurs zijn uit ons midden gekozen. **Hun** bijdrage wordt hoe dan **ook** blikvanger bij lezers uit

deze **kerken**.

Er staat veel lezenswaardigs in het zevental studies. Het **is** geen licht **leesvoer** in hapklare brokken. Ik **noteer** over deze **bundel** als geheel: 'Wel is ze geschreven met de bedoeling te laten zien, dat **men** niet in 'modern' of 'vrijzinnig' vaarwater **hoeft** te zitten, als men ook **als voluit** belijdend gereformeerd christen de emancipatie **van** **mm**-nen **en** vrouwen tot **gelijkwaardigheid** voorstaat' (10). Deze **zin** vindt weerklink, gericht op de **Schriftuitleg**, in de bijdrage van Folkers en Verkerk. In hun oproep 'Teruggaan naar de Schrift' (202) klinkt volledig respect voor de hele Bijbel **als** Woord van **God** door. Die oproep zal bij de lezers in de kerken weerklink moeten **vinden** en **kan** **vertrouwen** wekken.

Tenslotte, de schrijvers – allen **predikanten** – in vier studies in de bundel zijn lid van de Christelijke Gereformeerde Kerken, **één** is lid van de Nederlands Gereformeerde Kerken. Dr. S. Meijers, emeritus-predikant van de Nederlands Hervormde Kerk, is de enige **die** niet tot de drie verwante kerkverbanden behoort. Nu ook **twee** leden van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) zich uiten blijkt: de drie **kerkengroepen** delen dezelfde problematiek. Dat mag óns leren minder afstandelijk over de Nederlands Gereformeerde Kerken te spreken **als** nog op **onze** laatste generale **synode** gedaan is. Daar functioneerde de eenvoudige formule 'vrouw in het ambt is-gelijk-aan Schriftkritiek' automatisch. Het besluit tot openstelling **van** het diakenambt voor **zusters** in de NGK werd niet **inhoudelijk** besproken. Ik stel vast, dat het eenvoudige spreken over de uitsluiting **van** de vrouw uit de ambten in deze **tijd** niet **langer** voldoet. We staan voor **vragen** die om **diepgaande** beantwoording vragen. En **het** is duidelijk dat de drie kerkverbanden voor **dezelfde vragen** staan. Het mag ons leren om samen hard **aan** de slag te gaan met de vragen waar de Here **ons** in deze tijd voor stelt.

M meditatief

'En ik weende zeer, omdat niemand waardig was gebleken de boekrol te openen & die in te zien. (...) Ween niet; zie, de leeuw uit de stam Judo. de wortel Davids, heeft overwonnen om de boekrol en haar zeven zegels te openen.'

(Openb. 5,4.5)

Johan

Johan is 53. Hij zit in de put.
Hij ziet het niet **meer** zitten.
Vorig jaar is **zijn** vrouw overleden.
Zijn broer zit midden in een echtscheiding.
Een kleinkind is gehandicapt.
Geen tijd om te **verwerken**.

Onlangs heeft hij ontheffing **aangevraagd**.
Hij, met al **zijn** ervaring.
Ook in de **wijk** kwam hij **téveel** tegen.
Kleingeloof, ongelooft, onwil.
Stil **verdriet** achter opgewekte gezichten.
Hij durft niet meer **door** te vragen,
bang om nog meer ellende naar **boven** te halen.
Bang, dat hij het niet meer kan (ver)dragen.

Hij is opgegroeid in **de** kerk.
Hoeveel preken heeft hij gehoord.
Hoeveel brood en wijn heeft hij **genuttigd**?
Hoeveel coupletten heeft hij **gezongen**?
Hoeveel gebeden heeft hij **opgezonden**?
Maar wat is **er** nu **eigenlijk** **verandert**,
verbeterd?

Johan is ook goed op **de** **hoogte** van wat er in de wereld gebeurt.
Maar hij is wereldburger, er gebeurt **zoveel**.
Een burgeroorlog hier, een milieuramp daar,
werkloosheid, armoede. Teveel om **op** te **noemen**.
Wat heeft het leven nu eigenlijk te bieden?

Verschil

Is het niet altijd **al** zo geweest?
Johan is **vast** niet de enige,
met zijn zorgen en
En als er mogelijk is,
zal het **dan anders zijn, beter?**
't Is **maar** net wat je onder 'beter' verstaat.

Is er eigenlijk wel nieuws onder de zon?
Wat is het verschil **tussen nu en 50 jaar geleden?**
Natuurlijk verschillen genoeg,
maar zijn we gelukkiger geworden?

Stel nu – zo piekert hij –
dat het leven blijft zoals het nu is
en zoals het altijd is **geweest**:
welk uitzicht is **er dan eigenlijk?**
Wat heeft het leven **dan te** beden?
Zeker er is **genoeg om** van te genieten,
dat **weet** Johan ook **wei**.
Maar als je alles bij elkaar optelt,
is het leven **dan** niet om van te hui-
len?

Johannes

Johannes leefde **eeuwen** eerder.
Hij kan in de hemel **kijken**.
Hij ziet **God**, met een boekrol in zijn
Die **boekrol zit** **stevig** op slot.
Verzegeld met 7 zegels.
Niemand kan de 7 zegels **verbreken**,
niemand kan **er in** **kijken**.

En juist **dát** beroert **Johannes**.
De tranen stromen hem over de wangen,
zo ontsteld is hij.
Waarom eigenlijk?
Omdat hij weet dat die boekrol
Gods plan bevat.
Gods **plan met de** wereld,
Maar een gesloten boekrol is **verschrikkelijk**.
Een gesloten **boekrol** betekent dat
de wereldgeschiedenis
op slot zit.

Daarom is Johannes zo ontsteld:
als de geschiedenis niet tot **een** eind zal **komen**,
welk uitzicht hebben we dan **eigenlijke**?
Dan komen **we** wel verder **m** de tijd,
– geslachten gaan, geslachten **komen**,
Willy Wortels vinden van alles en nog wat uit –
maar worden we daardoor **gelukkiger?**

Het Lam

God zij **dank** krijgt Johannes de troost van **zijn** leven.
'Je hoeft niet te huilen,
er is hoop!'
Er is **Iemand**, die de power **heeft** om de boekrol te openen.
Hij is bij machte de geschiedenis tot **een** einde te brengen.
En Johannes, **jij** kent Hem persoonlijk.
Hij is de **Leeuw** uit de **stam** Judo.

Johannes kijkt om zich heen.
Maar wat ziet hij: **geen** leeuw.
Wél een lam,
dat daar staat, **als** geslacht.
Het lam is **getekend door** het leven.
De **litttekens** van het kruis zijn nog zichtbaar.

Is dit niet Jezus Christus die dood geweest is en nu leeft?
Die **dood wilde en de dood wilde overwinnen?**
En wilde Hij **dat** niet om een **vólk** te redden?

Kan Hij de geschiedenis tot een einde **brengen**?
Heeft Hij nu alle macht in handen?

Zal het dan toch goed **komen**?
Als er **Iemand** is met **het** hart op de goede plaats
dan Hij toch wel...?!

Johan, **h u** goede moed!
Zie jij het **Lam** ook staan?

VREEMDELING MET GODS GEBODEN

P. Schelling

W wandelen met God

Je hebt soms van die psalmregels die je bijblijven. En die je ook niet meer loslaten als ze diep in je zijn doorgedrongen.

Psalm 179 staat er vol van. De berijmde Psalm vooral. De hebreeuwse verzen bestaan meest uit vrij korte staccato-regels. Ze zijn in onze berijming omgesmeed tot bloemrijker woorden-strengen. Moeiteloos laten ze zich door de prachtige melodie in ons geheugen binnendragen. Het dichters-collectief zet de dingen nu eens in verrassend eenvoudige taal neer, dan weer roepen ze door een helder beeld een wereld van gedachten op.

In enkele diensten tussen Pasen en Pinksterendagen we in onze gemeente gedeelten uit Petrus' eerste brief aan de verstrooiden in Klein-Azië. 'Vreemdelingen en bijwoners'. Hun wereld onder Rome was harder dan de onze onder 'paars'.

Maar op veel dingen die de apostel schrijft, moeten wij ons, minderheids-christenen in Nederland, maar voorbereiden. Als we er al niet middenin zitten soms!

Ons troffen op een gegeven moment de slotregels van Psalm 119:7: 'O HEER, verberg mij uw geboden niet: ik ben een gast en vreemdeling op aarde.'

Dubbele punt

Om even 'talig' naar die regels te kijken: ze zijn een voorbeeld van de verrassend eenvoudige taal waarin de dingen worden neergezet. Een vrijwel letterlijke weergave van het onberijmde vers 19: 'Ik ben een vreemdeling op aarde, verberg uw geboden niet voor mij.' De omgekeerde volgorde van de zins-

delen is het bijna enige verschil. Maar er is één opvallende dichterlijke vrijheid: tussen & onberijmde regels vermoeden we het verband al wel, maar het is in de berijming zichtbaar gemaakt. Door een dubbele punt.

Met dat eenvoudige middel, dat je niet zingt, maar wel ziet, hebben de berijmers een sterk accent op de samenhang van de twee gedachten gelegd. 'Ik ben een vreemdeling op aarde, HERE, verberg voor mij daarom alst'U blieft uw geboden niet!'

Gebod en vreemdeling

Toch roept de inhoud wel vragen op. Zou niet veel meer voor de hand liggen iets als: 'Ik ben een vreemdeling op aarde, want ik draag uw geboden met mij'? Wat maakt ons in deze wereld immers tot vreemdelingen?

Bet is een typisch probleem van de dagelijkse wandel met God in een verwereldlijkte samenleving, in een land, onder een volk dat zoekt naar

herstel van normen en waarden, geldt toch vaak als de hoogste norm, als de kostbaarste waarde de persoonlijke vrijheid van de mensen. Alles moet kunnen, nietwaar? En waar zouden medemensen - of een overheid! - het recht vandaan kunnen halen om die vrijheid in te perken?

En temidden van die opdringerige propaganda lopen wij met Gods geboden in onze bagage. Ze verbieden ons dingen die de mensen doodnormaal vinden. En ze dragen ons dingen op waarover de mensen naar hun voorhoofd wijzen.

Kortom: het zijn juist Gods geboden die ons tot vreemdelingen maken. Tot mensen die anders zijn.

Omdat hun leven structuur heeft ontvangen van de wet Gods. Alleen: de propaganda van de vrijheid dringt aan en brengt ons in het nauw. Zeker als we jong zijn, zijn we niet graag anders. En zo worden Gods geboden makkelijk tot ballast, die ons de vreugde van het zgn. normale leven ontnemt. Een klacht is dan bijna op z'n plaats: 'Uw geboden maken mij tot een vreemdeling, een paria, een uitgestotene.'

Vreemdeling en gebod

Maar in de tekst en nog duidelijker in de berijming is het andersom. De oorzaak van de vreemdelingschap blijft buiten beeld. De dichter constateert eenvoudig dat hij een vreemdeling op aarde is. Om zo te zeggen: zo werkt dat bij mensen die van de HERE zijn en het dus met Hem houden. Zijn wereld is hun wereld, maar ze is nu helaas nog in bezet gebied. Want zij hadden haar zelf verkocht aan de boze, die zo overste van deze wereld werd. Van-

daar die vreemdelingschap. Maar daarin zijn **Gods** geboden geen ballast! **Integendeel**. De dichter moet er niet aan **denken** dan hij zonder **zou** moeten. Dat de **HERE** ze voor hem zou verbergen. We maken dat vandaag wel eens mee door eigen **schuld**. Als je niet dicht genoeg naast Hem wandelt, dan krijg je een 'gebods-verduistering'. **Dan** weet je niet waar je loopt, of je nog wel **loopt** en **hoe** het verder moet. **Dan** heb je geen lamp voor je **voet** en **geen** licht op je pad. **Dan** is het net alsof de **HERE** zijn geboden voor je verbergt. Maar jouw **geloofsbril** is beslagen en het wordt hoog tijd dat je Vaders **grote** hand weer zoekt. **HERE**, bewaar me daarvoor! Ik behoor U toe **en** daarom weet ik in het rijk **van** de boze heg noch **steg**. Verberg mij uw geboden niet. **Integendeel**: 'Ontvouw de wet die Gij ons openbaarde' -je ziet de **HERE** de kaart openvouwen. 'Open mijn oog, zodat het helder ziet...' -je ziet de **HERE** de bril schoonmaken. Dan pas kan **de dichter de wonderen van** Gods wet weer ontwaren. Ballast? Wonderen! Het wondere leven in de vrijheid **van** Christus!

Goeie reis!

Ach, wat is in een psalmregel... Met een glimlach **kijken** we nog **even** naar de berijmers **van** 1773 - vers 10 **was** het: 'Ik **ben**, o **HEER**, een **vreemd**' **ling** hier beneên. Laat uw **geboën** op **reis** mij **niet** ontbreken.' Het dichters-collectief was door dat woord 'reis' kennelijk wel zo geboeid, dat ze in **hun** vers 12 een plaatsje ervoor **inruimden**: '(Gij) **verruimt** mijn hart en maakt mijn reis gewis.' Raak, want wandelen met God is nu nog niet anders dan op reis **zijn**. Bij **zulke** pelgrims onderweg **naar** huis **mag** zo'n stel psalmregels best haken. Dan oefenen ze zich om het hoofd op te heffen naar Vader. De Vader **van** de **reis-geboden**. Goeie reis, **reisgenoten**!

Beroepen te Hoek: J.R. Douma, kandidaat te Kampen.

Toegelaten tot de Dienst des **Woords** door de classis **Alkmaar-Haarlem**: F.G. aan het Rot, beroepen als predikant te **Broek** op **Langedijk**.

Adreswijzigingen e.d.

Amersfoort-West * **Scriba**: B.M. Dee, Chirurgijnsgilde 40, 3813 GZ Amersfoort, tel. 033-4725084, Kerkelijk **Bureau**: Maandag van 19.00-19.30 uur: P. Baas, Soesterweg 408, 3812 BK Amersfoort, tel. 033-4613007, **Prekevoorziening**: F. Vroom-Hoksbergen, Mirabelpad 9, 3812 BP Amersfoort, tel. 033-4727512 (pag. 111).

Dalfsen * **Scriba**: T. Pruim, Boterbloem 23, 7721 JD Dalfsen, tel. 0529-432081 (pag. 90).

Ede * **Scriba**: K. Mollema, Ariensweg 34, 6711 PE Ede, tel. 0318-611241, **Prekevoorziening**: E.J. Kaspers, Bergstraat 43, 6711 DD Ede, tel. 0318-612057 (pag. 96).

Enkhuizen * **Boekhouder**: J. Oldenburger, Klapproos 100, 1689 TP Zwaag, tel. 0299-234110, **Scriba**: S. Fennema, S. Centenweg 121, 1602 EG Enkhuizen, tel. 0228-322453, Fax 0228-322482 (pag. 124).

Haren (Gr.) * **Scriba**: C.G. Rienks, Oosterweg 73, 9751 PC Haren, tel. 050-5343848, Fax 050-5343848 (pag. 41).

Kampen * **Kerkenraad**: Cello 1, 8265 RK, **Scriba**: A. van Faassen, Concertlaan 122, 8265 RZ, tel. 038-3331818, Kerkelijk **Bureau**: do. 18.45-19.15 uur sectie Noord **Eudokiakerk**, J.T. Sikkema, Wederiklaan 59, tel. 038-3322417, sectie Zuid Bazuinkerk, A. van Faassen (zie scriba), **Koster**: **Eudokiakerk**: R. van Til, Veenmos 91, tel. 038-3311915, Bazuinkerk: J.O. de Wit, Melde 3, tel. 038-33221080, Diensten: 9.30 uur en 16.30 uur, sectie Noord, Eudohakerk, Wederiklaan 54, tel 038-3316273, C R, sectie Zuid, Bazuinkerk, Cello 1, tel. 038-331927. C R (pag. 86).

Lutten * **Scriba**: F. Post, Totten-

U uit de kerken

hamstraat 64, 7701 BP Dedemsvaart (pag. 83).

Nijega-Opeinde * **Scriba**: Th. Raap, Kommisjeweij 12, 9217 RN Nijega, tel. 0512-372482 (pag. 58).

Smilde * **Scriba**: A.J. Huisman, Magnoliastraat 22, 9421 RC Bovensmilde (pag. 68).

Tilburg * **Scriba**: H.A. Sebens, De Hilver 30, 5052 VK Goirle, tel. 013-5340889 (pag. 159).

Uithuizermeeden * **Scriba**: C.J.E. Dijksterhuis, Dwarsweg 3, 9982 TW Uithuizermeeden, tel. 0595-412546 (pag. 50).

Vroomshoop * **Banknummer**: Kerkbouw 38.66.17.023 (pag. 85).

Overschild * **Kerkenraad**: scriba H. Kruizenga, Oude Graauwedijk 5, 9625 TA Overschild, tel. 0596-566263, Diaconie: J. Hammenga, Kanaalweg 7, 9625 PE Overschild, tel. 0596-566553, **Evangelisatie-commissie**: Mevr. T.M. Blok, Graauwedijk 56, 9625 PB Overschild, tel. 0596-566290 (pag. 37).

Zwolle * **Secretaris Deputaten ASE**: T. Spoelstra, Het Kerspel 17, 8061 BH Hasselt, e-mail Spoelstra@plant.nl.

Persbericht

Op woensdag 7 april 1999 zal als de Here het wil, de synode van de **Gereformeerde Kerken in Nederland**, te Leusden met een **constituerende vergadering** beginnen. Het correspondentie-adres voor deze komende synode is: De Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Leusden 1999 Postbus 254 3830 AG Leusden.

Al twee artikelen wijdde ik aan een bespreking van 'Verantwoord handelen', de bekende en beproefde inleiding in de christelijke ethiek van professor dr. J. Douma. Hij verzorgde een nieuwe druk, waarin hij op enkele punten zijn visie veranderde of scherper stelde. Vorige week maakte ik enkele opmerkingen over zijn visie op het gebruik van de Bijbel in de ethiek. Nu laaf ik zien dat Douma zijn definitie van het vak 'ethiek' heeft veranderd en stel ik daar wat vragen bij.

Twee definities

In vorige drukken van dit boek gaf Douma deze definitie van ethiek: "Ethiek is de bezinning op het verantwoord handelen van de mens jegens God en zijn naaste". Nu omschrijft hij ethiek anders: "Christelijke ethiek is de bezinning op het morele handelen, vanuit het perspectief dat ons in de Heilige Schrift geboden wordt". Wat is aan de nieuwe definitie anders geworden? Ik leg de vinger bij een paar punten. Eerst sprak Douma van ethiek, nu van christelijke ethiek. Eerst typeerde hij het handelen als verantwoord handelen, nu als moreel handelen. En de eerste definitie sprak uitdrukkelijk van God en de naaste als adres voor ons handelen, terwijl de tweede die nadere invulling weglaat. Een laatste punt van verschil hangt samen met het feit dat Douma nu spreekt van christelijke ethiek. Hij vult dat 'christelijke' concreet in als hij spreekt over het 'perspectief' dat de Bijbel ons biedt.

In zijn nadere uitleg bij de nieuwe definitie blijkt een belangrijke con-

sequentie van deze verandering. Zo verstaat Douma onder het morele handelen niet meer het handelen van de mens ten opzichte van God. In lijn met gereformeerde ethici van vroeger vat hij moreel handelen op als ons doen en laten met betrekking tot medemensen. De verantwoordelijkheid ten opzichte van God noemt hij met hen 'religieus' (godsdienstig) handelen. Ethiek gaat, zegt hij, over de tweede tafel van de wet. Godsdienst over de eerste. Niet dat hij beiden wil scheiden: samen gaat het om de ene dienst aan God. En natuurlijk brengt het perspectief van de Bijbel mee dat je niet over God kunt mijgen als je met die tweede tafel bezig bent. Toch zijn godsdienst en ethiek te onderscheiden.

Ascetiek en spiritualiteit

Een gevolg van deze andere definitie kom je ook tegen in Douma's laatste hoofdstuk. In vorige drukken heette dat ascetiek; nu: spiritualiteit. Maar die naamsverandering is een praktische zaak. Ascetiek is nu eenmaal een ouderwetse typering,

en spiritualiteit is een term waarvan het in de huidige tijd gonst. Met je terminologie zo mogelijk inspelen op je eigen situatie is een belangrijke voorwaarde om je boodschap terzake over te laten komen. Behalve die naamsverandering geeft Douma echter aan de zaak van de 'spiritualiteit' ook een andere plek binnen de ethiek. In eerdere drukken betoogde hij dat deze bij de ethiek hoort. Zijn argument was toen dat ethiek immers gaat over het handelen tegenover God en de naaste. Spiritualiteit is de beoefening van de gemeenschap met God en de bezinning daaraan. Nu laat Douma, zoals gezegd, die relatie tot God buiten het veld van de ethiek. Dat betekent dat ook 'spiritualiteit' geen ethiek meer is. Onze omgang met God vormt, zegt hij, de 'voedingsbodem' voor waar het in de ethiek op gaat. Hoe de ethiek bezig zal zijn met intermenselijke verhoudingen hangt af van haar spiritualiteit. In deze inleiding in de christelijke ethiek is het hoofdstuk over 'spiritualiteit' van een 'onmisbaar aspect' (zo schreef Douma het in eerdere drukken) geworden tot een soort toegeft.

Argumenten

Over de veranderingen die Douma aanbrengt, kun je verschillend denken. Het is niet nodig om w een grote koerswijziging in te zien. Bijvoorbeeld als het erom gaat dat de relatie tot God niet meer ethisch heet, vloeit daar voor de praktijk van de bezinning op allerlei vragen geen bloed uit. Want Douma maakt heel duidelijk dat hij die relatie tot God allerminst vergeet wanneer hij met ethiek bezig is. Voor ik iets meer zeg over de veranderingen die

ik aanwees, wil ik echter wel iets kwijt over de argumenten die Douma gebruikt. Die laten soms vragen open wanneer je ze vergelijkt met eerdere drukken. Eerst wist hij nogal wat redenen in stelling te brengen om de relatie tot God wel binnen de ethiek te behandelen. Nu geeft hij argumenten om dat niet te doen. Maar daarbij gaat hij niet altijd in op de redenen die hij zelf eerst gaf voor het tegenovergestelde standpunt. De latere Douma weerlegt de vroegere Douma niet op alle punten!

Zo vertelde hij ons eerst dat hij geheel in lijn is met de gereformeerde ethiek in en na de Reformatietijd door wel de relatie tot God erbij te betrekken. Die klassieke gereformeerde ethiek gaf aandacht aan beide tafels van de Tien Geboden. In deze nieuwe druk meldt Douma dat hem bij de bestudering van de vroegere gereformeerde ethici opviel, dat zij bij ethiek alleen denken aan ons handelen ten opzichte van de naaste, dus aan de tweede tafel van de wet. Klaarblijkelijk doelt hij daarbij toch op 'latere' gereformeerde ethici (hij noemt alleen de 20e eeuwse Geesink). Maar daarbij blijft de vraag open wat hij nu doet met die oudere gereformeerden. En eerst had hij ook wel oog voor het feit dat niet alle handelingen tegenover God 'ethisch' van karakter zijn. Liturgisch doen en laten zag hij bijvoorbeeld niet als ethiek. Toch zag hij toen wel degelijk ethische aspecten aan de eerste tafel van de wet. Hij vroeg zich af: "Wie kan een christelijke ethiek schrijven zonder b.v. over de heiliging van Gods naam (derde gebod) en over de sabbat/zondag (vierde gebod) te schrijven?" (Douma 1992, 281. In de nieuwe druk vind ik op die heldere retorische vraag eigenlijk geen antwoord ...

Belang

Al zijn de veranderingen die Douma in zijn definitie aanbrengt niet principieel, ze zijn wel belangrijk. Als ik - voortbouwend op wat Dou-

ma er zelf van zegt - ze probeer te duiden, heb ik de indruk dat ze voor een deel weerspiegelen dat Douma enkele jaren gedoceed heeft aan de Vrije Universiteit. Daar zag hij zich uitgedaagd om zich in een niet-gereformeerde en vaak niet-christelijke setting te presenteren met zijn ethiek. Alleen dat feit al maakt het nodig om zijn betoog zeer ter harte te nemen. Want er is niet zoveel directe uitwisseling tussen de gereformeerde theologie en het huidige denken. En die is wel hard nodig om de gereformeerde theologie scherp te houden. Dat Douma nu direct spreekt van 'christelijke' ethiek, kun je hiermee in verband brengen. Ethiek hebben namelijk alle mensen. Douma verwijst daarvoor naar Rom. 2:14,15. Alle mensen zijn bezig met vragen van goed en kwaad. Natuurlijk wist hij dat vroeger ook wel, maar in zijn eerdere definitie rekende hij daar toch niet echt mee. Daar sprak hij van 'ethiek' en vulde dat begrip vervolgens geheel christelijk in. Dat kan de indruk wekken dat je een blinde vlek hebt voor het feit dat er meer ethiek is dan christelijke ethiek.

Op deze zelfde lijn ligt ook dat hij nu spreekt van het 'perspectief' dat de Bijbel ons biedt. Alle mensen delen het levenssterrein van het ethische. Maar niemand gaat daar neutraal met om. Ieder is bezig vanuit het perspectief van zijn eigen geloof of levensbeschouwing. Je ontmoet elkaar op hetzelfde gebied, maar je daar komt allemaal van een andere kant. Als christen beweeg je ja op dit stukje werkelijkheid vanuit het perspectief van de Bijbel.

Respect

Met deze typering toont Douma ook dat hij er oog voor heeft hoe onze situatie in de huidige westerse samenleving is. Als christenen vormen we één van de vele groeperingen. Onze invalshoek is een optie onder heel wat andere blikrichtingen. Als we iets willen betekenen, ook met onze bijdragen op het ge-

bied van & ethiek, zullen we die startsituatie niet moeten verdoezelen. In de concurrentie tussen de vele mogelijkheden die het bost-)moderne leven kent - ook in de ethische bezinning - zullen we onszelf als één van de velen moeten durven presenteren, om vervolgens met onze inhoud te werven en te overtuigen.

Ik heb de indruk dat je ook Douma's versmalling van het terrein van de ethiek tot het medemenselijke tegen deze achtergrond kunt plaatsen. De algemene ethiek rekent ook niet met een handelen ten opzichte van God als een mogelijk aspect ervan. Als wij als christenen dat wel doen, hanteren we dus een andere omschrijving van ethiek. Dan lopen we goede kans. Het is niet meer over hetzelfde te hebben als de anderen. Per saldo schaadt dat de overtuigingskracht en werfkracht van wat we naar voren willen brengen.

Voor de denknood van Douma om zo het contact met andere benaderingen te zoeken en tegelijk inhoudelijk voor dezelfde gereformeerde overtuiging te blijven staan, kunnen we alleen maar groot respect opbrengen. Uit & toespraak die bij zijn afscheid aan de W tot hem gericht werd door de voorzitter van het college van decanen sprak dit-zelfde respect.

Achterliggende vraag

Toch neig ik ertoe bij deze vragen niet in alles met Douma mee te gaan. In ieder geval vind ik dat er dan eerst dieper doorgepraat moet worden over een achterliggende vraag. Ethiek is namelijk van oorsprong in het geheel geen christelijke zaak. De ethiek is ontstaan binnen de Griekse filosofie, in een tijd dat deze zich losmaakte uit de godsdienst. Het is eigenlijk een filosofisch vak. Het is ook een filosofische keuze als je van mening bent dat er een werkelijkheidsgebied van het 'ethische' bestaat. Binnen de Bijbel is geen sprake van zoiets als ethiek. In de ene leer van

Christus kom je door elkaar heen thema's tegen die wij vandaag dogmatisch noemen, en ook ethisch, en liturgisch, en spiritueel. Toen de christelijke kerk in de eerste eeuwen van de kerkgeschiedenis stuitte op de grieks-filosofische context heeft zij haar eigen 'bagage' daarin verpakt. Het bestaande wijsgerige vak ethiek raakte op den duur verweven met een bijbelse bezinning op de christelijke levensstijl. Dat was in beginsel een goede greep van de toenmalige christenen. Zo kon je je boodschap kwijt in de denkkaders die nu eenmaal de samenleving stempelden. Maar het bracht ook risico's met zich mee. We hoeven die niet te overdrijven, zoals soms gebeurt als mensen afgeven op het Griekse denken in de theologie. Maar we moeten er ook aan voorbij gaan. Tot op vandaag kent de theologie tal van vragen die eigenlijk voortkomen uit het feit dat die 'Griekse verpakking' op allerlei punten toch niet helemaal paste om die bijbelse 'bagage'.

Je kunt je afvragen wat er gebeurt zou zijn als het spoor van de bijbelse openbaring in een andere bedding was verder gegaan. Zou dan de verzelfstandiging ten opzichte van de godsdienst, die in de oorsprong van het vak ethiek ligt opgesloten, ooit hebben plaatsgevonden? Zou de praktijk van het leven voor Gods aangezicht niet ook heel anders ter sprake hebben kunnen komen? Heeft het de bezinning op die praktijk niet ook geschaad dat deze aangehecht is aan het bestaande vak ethiek? In het licht van deze achterliggende vragen houd ik toch wat reserves om de definitie van de christelijke ethiek al te naadloos te laten aansluiten bij die van W e l - is.

Nog nodig?

Bovendien vermoed ik dat deze volledige overeenkomst in de definitie van ethiek binnen de huidige westerse samenleving niet meer nodig is. Onder ethiek een bepaald

door allen gedeeld terrein van de werkelijkheid verstaan past meer in de zogenaamd 'moderne' context dan in de 'postmoderne' die vandaag de wind mee heeft. Filosofisch leverde bijvoorbeeld Nietschze scherpe kritiek op het vermeend 'ethische' karakter van het menselijke bestaan. En zowel binnen de filosofie als binnen de theologie komen steeds meer denkers die zich in hun ethische bezinning niets aantrekken van gangbare 'vakjes' en 'labels' en soms zeer uiteenlopende benaderingen in elkaar weven. Eén van de invloedrijkste christelijke ethici van & moment, Hauerwas, die in zekere zin raakvlakken vertoont met postmoderne filosofen en theologen, noemt zijn werk zelfs geen 'ethiek' meer en heeft zijn onderwijs in een liturgische setting geplaatst. Niet dat ik nu helemaal die kant op wil. Ik denk juist in het spoor van Douma's insteek: er bestaat een bepaalde reeks thema's die samen een soort veld vormen binnen de menselijke werkelijkheid. Dat noemen we traditioneel 'ethiek'. We moeten het volgens mij niet al te direct verband brengen met een door God precies zo geschapen werkelijkheidsstructuur. Dat veld is niet duidelijk begrensd, maar vertoont het beeld van een soort netwerk, waarin je van het één op het andere komt. Met dat netwerk komen alle mensen in aanraking. Maar ze komen er niet allemaal op dezelfde in binnen. Ze zijn het ook niet allemaal eens over de mening er- & In heel wat culturen heeft de typisch westerse emancipatie van ethiek uit de godsdienst bijvoorbeeld nooit plaatsgevonden. Ieder beweegt zich op dit veld vanuit zijn eigen perspectief. Als christenen moeten we dus bescheiden zijn en niet denken dat we voor onze positie bij voorbaat een belangrijker plaats kunnen claimen dan andere benaderingen hebben. Wij 'voelen' als niet meer dan één van de mogelijke opties, en zeker niet de invloedrijkste. Maar wat we vervolgens vanuit dat bescheiden

christelijke perspectief ter sprake brengen, mag inhoudelijk wel degelijk uitdagend zijn en gangbare afbakeningen van dit veld onderuit halen, ook door zaken met elkaar te verbinden die voor anderen sterk onderscheiden zijn. Concreet: volgens mij is het best mogelijk om Douma's nieuwe definitie van christelijke ethiek van harte over te nemen en tegelijk hoog te houden dat ook de relatie tot God binnen de huidige ethische bezinning een plaats moet krijgen.

Handelen en zijn

Douma lijkt ethiek op te vatten als iets wat op ons 'doen' betrekking heeft, en spiritualiteit als iets wat ons 'zijn' raakt. Helemaal helder is dit overigens niet bij hem, omdat hij even eerder wel zegt dat aandacht voor de deugd, waarin het ook om het 'zijn' van mensen gaat, onmisbaar is binnen de ethiek. W-ritualiteit lijkt dan nog weer een stap verder weg te komen: als hulpmiddel voor de deugd, dus voor ons 'zijn' (Douma 1997, 154v). Die concentratie op het 'doen' spreekt ook uit de titel van zijn boek en uit de definitie, zowel de oude als de nieuwe: het gaat om moreel of verantwoord handelen. Nu geloof ik dat de aandacht voor de 'handeling' een moderne versmalling is van waar het in de ethiek om gaat. Dat geldt al als je binnen het kader van de westerse filosofische ethiek blijft. De filosoof en theoloog Schleiermacher stelde vast dat ethiek behalve over het handelen, ook gaat over de goederen die het mensenleven sturen en over de menselijke deugden. Het is een keus om je dan toch te richten op het handelen als het kernpunt. Die keus maken tegenwoordig lang niet alle ethici meer. Zo zie je vandaag een herleving van de vroegere deugdeethiek. Toch is opvallend dat het handelen voor Douma de kern blijft. Spreekend — dat in deze nieuwe druk — meer hij die andere aspecten ter sprake brengt als nadere bepalingen

van het handelen. Ethisch handelen is, zegt hij bijvoorbeeld 'gemotiveerd' handelen, 'emotioneel betrokken' handelen, 'deugd-elijk' handelen, en 'doelgericht' handelen. Al binnen het kader van de filosofische ethiek is dat dus een ver-smalling, maar zeker ook in het licht van wat de Bijbel zegt over het christen-zijn als een 'leven - in - Christus'. Opvallend vind ik dan ook dat D o m in een boek als *Christelijke levensstijl* toch royaal aandacht geeft aan die andere aspecten. Het 'zijn' hoort ook binnen de ethische bezinning. En, zoals Douma zelf aangeeft, het 'zijn' van een christen wordt geheel bepaald door zijn relatie tot de drieëne God. Ook tegen deze achtergrond vraag ik me dus af of de beperking tot de relatie tot de naaste voor de christelijke ethiek wel za vruchtbaar is.

Daaraan gelijk

Dwingen ook de wet en de 'samenvatting van de wet' er niet toe om de liefde tot God en de liefde tot de naaste in-elkaar te denken? Douma spreekt, zoals we dat gewend zijn, van de twee tafels van de wet. Exegetisch is het echter nog maar de vraag of die twee tafels inderdaad de liefde tot God en die tot de naaste onderscheiden, en dus de wet in twee delen splitsen. Het is ook mogelijk dat op beide tafels hetzelfde heeft gestaan, namelijk de hele ene wet. Twee tafels waren er dan omdat twee partijen het verbond aangingen: God en zijn volk. Bovendien kun je de wet als geheel opvatten als een aanwijzing voor het samenleven rondom de levende God in Kanaän. De geboden die directer op God lijken te slaan, zijn niet uitsluitend op God gericht, maar regelen ook het karakter van Israëls samenleven.

in de samenvatting van de wet valt op dat Jezus na het eerste en grote gebod het tweede gebod 'daaraan gelijk' noemt. Je kunt dat zuinig opvatten als: naastenliefde is even belangrijk als liefde tot God. Maar

zit er niet ook iets in om tussen die twee een diepere eenheid te ontdekken. In het liefhebben van de naaste heb je - als het goed is - uiteindelijk God lief. En het liefhebben van God krijgt concreet vorm als je je naaste liefhebt (vgl. bijvoorbeeld Jak. 3:9 en 1Joh. 4:20)

Verwachting

Je eert een schrijver het meest als je op zijn beschouwingen in gaat, met affiniteit en tegelijk gezond-kritisch. Daarin laat je merken dat iemands betoog je raakt en belangrijk voor je is. Dat gaf me de vrijmoedigheid om hier en daar verder te denken langs lijnen die Douma uitzette en tegelijk af en toe te vragen of het niet beter anders kan. Ik wens deze nieuwe en op meerdere punten verrijkte druk van *Verantwoord handelen* veel lezers-toe, en verwacht dat deze druk nog velen wegwijst zal maken op het terrein van de christelijke ethiek. Tegelijk heb ik veel verwachting van het deel in Douma's nieuwe serie, waarin hij allerlei ethische grondvragen nog fundamenteeler hoopt te behandelen. Ik wens hem toe dat hij van God de kracht en de wijsheid krijgt om dat deel en andere geplande delen voortvarend te laten uitkomen.

Ik besprak in deze artikelen J. Douma, *Verantwoord handelen*. Inleiding in de christelijke ethiek, 10e druk, uitgegeven in 1997 bij Kok te Kampen. Prijs: f 27,90.

Verder citeerde ik uit:

J. Douma, *Verantwoord handelen*, 9e druk, Kampen 1992(1)

J. Douma, "De predikant en het schriftbe-roep" in: F.H. Folkerts, P. Houtman, P.W. van de Kamp (red.), *Ambt en aktualiteit*. Op stellen aangeboden aan prof. dr. C. Trimp ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland op 2 &-cember 1992, Haarlem 1992(2), 223-235.

UIT DE KERKEN

Persbericht

Overname van het zendingswerk op Curaçao door Dordrecht per 1 juni 1998 een feit

Met ingang van 1 juni jl. heeft de (gereformeerd vrijgemaakte) kerk van Dordrecht het zendingswerk op Curaçao daadwerkelijk overgenomen van de gemeente van Rijsburg. Tot deze overname was eind vorig jaar besloten.

In de afgelopen tijd is in nauw overleg het grootste deel van de werkzaamheden overgedragen aan de nieuwe zendende kerk. Dordrecht en Rijsburg hebben in april jl. een gezamenlijk werkbezoek aan het eiland gebracht. Tijdens dit bezoek is kennis gemaakt met de zendingen (ds. Klapwijk en ds. De Vries), de gemeenten (zowel de zendings- als de Nederlandstalige gemeente) en met het eiland zelf. Ook kwam een beleidsplan worden vastgesteld voor de periode 1998-2000.

Op Curaçao wordt al sinds de zestiger jaren zending bedreven door de gereformeerd-vrijgemaakte kerk. Er is inmiddels een zendingsgemeente ontstaan met ongeveer zeventig leden; de voertaal in deze gemeente is Papiaments. Daarnaast is er nog een Nederlandstalige gemeente; deze bestaat met name uit Nederlanders die voor enkele jaren op Curaçao gestationneerd zijn vanwege hun werk, en daarna weer terugkeren naar Nederland.

Vanuit Dordrecht zal het meeste werk worden verricht door de Commissie Zendingzaken. Om toe te zien op het werk van de zendende kerk zijn voor de classis Dordrecht-Gorinchem (waartoe de kerk van Dordrecht behoort) zendingsdeputaten benoemd.

CHRISTELIJKE WERELDBESCHOUWING OOK GESCHIKT VOOR DE AANHANG VAN 'PAARS'

A.J. Verbrugh

Samenleving

In een seculariserend land zal steeds minder behoefte zijn aan op het christelijk geloof gebaseerde politieke partijen.' Dit zou volgens de columnist Mark Kranenburg in NRC Handelsblad van 74 mei de verklaring zijn van de terugval in 35 jaren van KVP, ARP en CHU met samen 76 Tweede-Kamerzetels in 1963 tot 29 zetels voor het CDA in 1998.

Daarbij moet ook worden opgemerkt dat het verlies van de grote christen-democratische partijen nauwelijks ten goede is gekomen aan de kleine christelijke partijen (4 zetels in 1963 tegen 8 zetels nu). Voor christelijke partijen is de reisrichting naar het einde van de politieke macht.

Actieve inzet voor christelijk politieke terreinwinst.

Ook SGP-fractievoorzitter B.J. van der Vlies vroeg in *Trouw* (16 mei) of we niet moeten veronderstellen dat bij nog verder leeglopen van de kerken, de steun voor christelijke partijen zal tanen. Deze visie past bij het oude adagium: Als het in de kerk verkeerd gaat, gaat het overal verkeerd.

Maar er is een wisselwerking en daarom leek deze spreuk ons altijd behoorlijk eenzijdig. Ook Mark Kranenburg is eenzijdig door als begin van alles de secularisering van ons land te kiezen. Want hoe komt het als het in de kerk verkeerd gaat en het land seculariseert? Dit is gevolg van het boze menselijke hart. Daarbij weten we dat de paradijszonde begon met een slang als verzoekende macht. Zou ook de publieke maatschappij van Mark Kranenburg niet als verzoekende macht kunnen werken? Zou een maat-

schappij, waar de mensen vooral opgaan in de hoop op stijgende genoegens voor elke dag, waar de regering bij haar morele beslissingen de scheidslijn tussen god en kwaad grotendeels laat vervagen, en waar het niet correct en buiten de orde is om in het publieke leven over God te spreken, geen verleiding zijn? Zou je daarom niet even goed kunnen zeggen dat, naarmate het in het politieke en sociale leven meer en meer plicht vergeten en materialistisch toegaat, het ook in de kerk verkeerd gaat - als God de verzoeking niet van ons afwendt?

Maar waar de God van waarheid in het politieke en sociale leven wél werd erkend, kwamen er juist meer kansen voor de aanneming van het Evangelie en de opbouw van de kerkelijke gemeenten. De historie toont hiervan voorbeelden: Constantijn de Grote, Clovis de Merovinger, Karel de Grote, de lutherse vorsten, actieve calvinistische minderheden onder de Nederlandse re-

genten, geuzenvendels, Willem van Oranje en de aanhangers van de politieke beginselen van Groen van Prinsterer droegen ondanks soms veel en ernstige fouten positief bij tot leven en Woordgerichte ontwikkeling binnen de kerken. Onze conclusie is daarom dat de christelijke partijen in ons land niet alleen passief moeten wachten tot er vanuit de kerken ineens een reveil uitgaat dat de bevolking opwekt. Ze moeten zich ook zelf actief inzetten om vanuit de Schrift terrein te winnen in de politieke en sociale wereld, in de hoop en met de bede dat hierdoor ook het werk van de kerken minder door vervlakking wordt gehinderd.

"Ik ben nu eenmaal niet van uw geloof".

We merkten al eens eerder op dat een politieke strategie die alleen gaat tegen verruimde winkeltijden, verdere legalisering van homo-huwelijk, euthanasie, gokbedrijven, enz. en tegen concentratie van armoede en milieubederf, niet voldoende is (*De Reformatie*, 28-2-98, 437). Als niet in de eerste plaats erkenning in het publieke leven van de geopenbaarde hoogste God wordt gevraagd, komt dit neer op een strategie voor de achterhoede. Dan wordt alleen geprobeerd het terreinverlies in de sector van de christelijke politiek te vertragen. Er is geen gerichtheid op terreinwinst, en de doorgaande reisrichting volgens Mark Kranenburg gaat verder. Maar zo is nog niet gezegd hoe een politieke partij (stel het GPV of de RPF) dan wél te werk moet gaan. Is een christelijk getuigenis nodig of een oproep tot werelddeschuwen-bekering - zo vraagt drs.

Janssens in *Ons* Burgerschap van (30) mei. Soms wordt **inderdaad** gezegd dat de **christelijke** partijen de profetie en het getuigenis veel krachtiger moeten laten horen. M.Noort scheef in *Reformanda* (27 mei) dat het bestaansrecht van het GPV volgens hem is 'in **alle eenvoud** een helder belijdend getuigenis' te laten horen. Maar in art.3 van de GPV-statuten **staat al sinds** 1962 (toen Jongeling begon) dat het doel van het GPV is **een** politiek voor te staan en te bevorderen, die zich onderwerpt aan de Heilige Schrift. Deze politiek bevorderen is **iets anders dan alleen** 'getuigen'. Bovendien kan je vanaf het **spreekgestoelte** in **Kamer** of gemeenteraad niet **breed uit** de Bijbel gaan voorlezen en belijdend vanuit **kerkelijke bron** gaan getuigen. Een christelijke afgevaardigde kan soms wel **kort** toelichten hoe zijn christelijk geloof hem tot een **bepaalde** politieke keuze bracht, maar dit wordt vooral gezien als een kwestie alleen voor eigen kiezers. Hij kan **geen** motie indienen om de overheid bv. uit te nodigen **zij** christelijke geloofsmotivering over te nemen. Het antwoord zou dan zijn: 'Ik ben nu eenmaal niet van uw geloof. Van dat **gegeven heb je m** **voudig uit te gaan**. De geestelijke vrijheid wordt (terecht) erkend, en daarom kan je niet met politieke middelen **aan** iemands geloof **komen**. Een staat met zijn multireligieuze bevolking is **geen kerk** of tempel, waar het diepste **geestelijk** leven kan worden **getoetst** en **opgescherpt**.

Burgerlijk gebruik van de Decaloog.

Het voile geloof volgens Schrift en confessie **kan** voor de regering geen basis **zijn**, omdat de bevolking sterk **gemengd** is. Een compromis is onvermijdelijk. Maar dit mag niet zo ver gaan, dat Gods aanwezigheid en eer in het publieke leven vrijwel in **het** geheel **niet** meer worden **gezien**.

In de theologie van en na Calvijn is

de noodzaak tot zo'n op **positief** resultaat gericht **compromis** meestal wel erkend. **Men** spreekt dan over **het** politieke of burgerlijke gebruik van de Decaloog (verg. 1 Tim. 1:9-10). Prof. J. Douma wees erop dat dit burgerlijke gebruik van de Decaloog alleen het uiterlijke betreft, maar verder niet diepgaand is en de **innerlijkheid** van het hart **niet aangrijpt**. Maar ook schreef hij dat dit gebruik de gehele Decaloog betreft, **dus ook de eerste tafel over** de liefde tot God (*Verantwoord Handelen*, 71).

Theoretisch schept dit voor — politieke woordvoerder & mogelijkheid om in onze staat ook bij **handhaving** van de geestelijke vrijheid toch te vragen de aanwezigheid van God in het publieke leven te **erkennen**. Want deze op politieke wijze aanbevolen erkenning behoeft niet altijd de **innerlijkheid** van het hart aan te grijpen. Ze kan tot de **buitenkant van het leven in & samenleving** beperkt **blijven**.

Niettemin is het **stellen** van de vraag om in **het** publieke leven God te erkennen volgens de regels van het burgerlijk gebruik van Gods geboden **moeilijk**. Je kunt k ~ l& in een gemeenteraad niet gaan pleiten voor een 'niet diepgaande' **erkenning van God!** Wie voor een **bepaalde** zaak pleit in de politiek, begint m e e die zaak voor 100 % te **bepleiten** en niet half. Als je begint **met te zeggen dat het alleen gaat om** de buitenkant dan is dit een slecht voorstel, dat weinig zal worden begrepen. Woordvoerders van niet-christelijke partijen zullen antwoorden dat erkenning van God voor **betrokkenen** altijd een **innerlijke zaak** is die het hart betreft. En zij achten het nu eenmaal verkeerd om de mensen met politieke middelen aan te spreken over zaken die het hart betreffen. Binde **discussie**.

Godsdienst en wereldbeschouwing.

Daarom moet een andere opening worden gezocht. De christelijke politiek m e t zich richten op een con-

crete politieke zaak, die voor de volle 100% **kan** worden verdedigd. Nu kan de **erkenning van God** in het **publieke leven** tot een concrete politieke zaak worden gemaakt door ermee te **rekenen dat onze burgerlijke** regering zich niet inlaat met het leven na de dood of in een andere bedeling of kosmische toestand. Het is op **déze aarde** waar ze haar **macht** uitoefent en ze wil die niet laten reiken tot **buiten** de grenzen van het aardse bestaan. Maar dan is het begrijpelijk dat van christelijk-politieke zijde ook alleen **over** dat deel van de **betekenis** van de christelijke godsdienst wordt gesproken, dat rechtstreeks binnen de **wereld van deze** bedeling van toepassing is. Wat uit dit deel van de christelijke godsdienst kan voortkomen, wordt dikwijls als een christelijke wereldbeschouwing aangeduid. Men noemt een wereldbeschouwing een geheel van voorstellingen dat een persoon **afgroep heeft** aangaande de wereld waarin wij **leven**, en aangaande de **eigen situatie in die wereld** en de na te komen leefregels daarbij. Het is vooral **deze wereldbeschouwende kant van een godsdienst** die politieke en sociale gevolgen met zich meebrengt.

Een wereldbeschouwing is dus een **tamelijk aardse zaak**. Een christelijke wereldbeschouwing wijst de grote zin-regel aan voor het leven op aarde. Deze is: God dienen, God lof geven voor goede **werkresultaten** en **ondervonden** welslagen, volgens het Evangelie van Christus en volgens de **wet van de Tien Gebooden**. Dit **betekent niet** dat bij een christelijke wereldbeschouwing alle gedachten over een andere bedeling afwezig zijn. In een christelijke wereldbeschouwing zullen **het** bijbelse uitzicht op het hiernamaals, het laatste oordeel, **het** nieuwe Jeruzalem, een plaats bezitten. Maar bij een burgerlijke regering gaan ze niet voorop en bij een wereldbeschouwing die uit de christelijke godsdienst kan voortkomen, ook niet. A h **het** echt zou gaan om eschatologische voorstellingen van

bv. de hemel als leven met Christus, het aanschouwen van God, het 'lumen gloriae', de hemelse liturgie, enz. kunnen woorden als geloofsleer en godsdienst beter **kenmerken** waarover **we** spreken dan 'wereldbeschouwing'.

Vandaag leven wij in een maatschappij die is gefundeerd op verwerpelijke materialistische, individualistische en **moreel-relativistische** denkbeelden. Wij zijn van mening dat we aanhangers van de 'paarse' politiek, die zich bij deze **denkbeelden** hebben aangepast, op politieke manier mogen bewegen om over te gaan op een christelijke wereldbeschouwing, **voorzover** die de genoemde denkbeelden en de verkeerde publieke gevolgen daarvan vervangt.

Er is geen sprake van **dat aanhangers van 'paars' in hun recht zouden** staan, als zij zouden verklaren dat een oproep om over te gaan op een christelijke wereldbeschouwing, buiten de politieke orde valt. Want het gaat hierbij **niet** om categorieën van innerlijke geloofsza-

ken. Zulke categorieën worden met recht geacht te behoren tot het particuliere domein en dus niet tot de politiek. Zij **blijven afgeschermd** van alle aandrang vanuit politiek en macht. Dit is juist; **Mat. 13:29; Luc. 9:55.** Maar hier gaat het om **een christelijke** beschouwing met betrekking tot de wereld waarin we leven, en deze is geen particuliere zaak die buiten de politieke aanbevelingen kan blijven. In een vervolg zullen we letten op de praktische betekenis hiervan.

Nieuwtestamentisch Grieks

Begin september '98 start te Amersfoort opnieuw een mondelinge cursus, die één jaar duurt, 's avonds wordt gegeven en bedoeld is voor iedere bijbellezer die de grondtaal van het Nieuwe Testament wil leren kennen. Wie ooit Grieks heeft geleerd en de kennis daarvan wil oprispen kan deelnemen aan een maandelijkse leesgroep. Ook projecten voor gemeenten of studieverenigingen zijn mogelijk.

Verdere informatie bij: drs. B. Vuijk, Vivaldiweg 40, 3752 HB Bunschoten, 033 298 25 08.

Tekst op diskette?

de Bunschoter bv
drukkerij

Postbus 10-3750 GA Bunschoten-Spokenburg
Tel (033) 2997999 - Fax (033) 2997998

Bibliotheek Bralectah

gereformeerde bibliotheek voor
mensen met een leeshandicap

.....Heeft
De Reformatie
op cassette

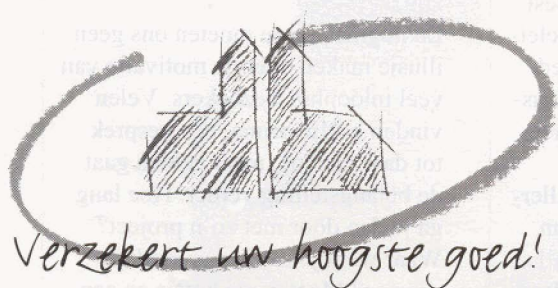
Telefoon 0521 - 515946

OVERWEGING

Heeft u wel eens
overwogen om een
advertentie in
De Reformatie
te plaatsen?

Bel 0113 - 21 55 91

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
At sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

'KOFFIE EN AANDACHT SCHENKEN' 2

K. van den Geest

Evangelisatie en zending

In het eerste artikel werd aan de hand van het boek van Stoppels een overzicht gegeven van wat kerkelijke presentie is en hoe deze in inloophuizen in praktijk wordt gebracht. In de nu volgende aflevering stellen we de vraag: wat kunnen wij er eventueel mee?

Presentie: diakonaal?

Zijn inlooppromjecten een goede manier om kerkelijke aanwezigheid weer concreet te maken? Dergelijke stemmen gaan wel op. Moet de kerk niet meer 'dóen', wordt wel gezegd.

In de grote steden wordt de nood letterlijk bij de kerk op de stoep gelegd. Hoe gaan we daar mee om? In de stadskerken zelf is er soms een gevoel van onmacht. De problemen waar je mee in aanraking komt zijn complex. Dat is geen werk voor 'gewone' kerkleden. Of het moest zijn onder zeer deskundige begeleiding. Gemakkelijk vertellen goedwillende (en goed-gelovige!) christenen zich aan contacten met mensen in sociale nood.

Maar aan de andere kant is er allereerst schreeuwende behoefte aan mensen die alleen maar 'er zijn'! Koffie en aandacht schenken, daarvoor heb je toch geen opleiding nodig? Daarvoor hoeft je alleen maar christen te zijn!

Zijn we bovendien niet te veel gericht op oplossingen? Wie meent de problemen van dak- en thuislozen te kunnen hanteren heeft het mis. Mensen op een 'hoger' maatschappelijk niveau brengen (wat dit ook moge zijn!) is er vaak helemaal niet bij. En zo zijn er veel meer met (te) ingewikkelde problemen. Is simpe-

le christelijke aanwezigheid dan niet al heel wat?

Maar dan rijst de vraag: wat wil je er mee? Komt dat niet neer op een vorm van ('slechts') medemenselijkheid? Wat is dan nog het christelijke? Mag er ook verkondigd worden? Mogen we een boodschap doorgeven? Wij zijn toch kerk van het Woord?

Of is presentie puur hulpverlening? Met welk doel? Met welk perspectief? Mag je nood gebruiken om het evangelie er bij in te smokkelen? Moet je daar niet duidelijker over zijn?

En nogmaals, we moeten ons geen illusie maken over de motivatie van veel inloophuisbezoekers. Velen vinden koffie prima, een gesprek tot daar aan toe, maar zelden gaat de belangstelling verder. Hoe lang ga je dan door met zo'n project? Waar werk je aan, waar werk je naartoe? Moeten we koffie en aandacht schenken in een bodemloze put?

Verkondiging?

Maar wat dan? Hier liggen moeilijke vragen. Kunnen gereformeerde christenen en kerken wel kiezen voor 'neutrale' presentie? Als je werkt vanuit een duidelijke identiteit en boodschap, doe je er dan niet beter aan een andere term te kie-

zen? In de wereld van de inloophuizen ben je met een zo geprofileerde Boodschap niet welkom. In de praktijk blijkt christelijke hulpverlening zich alleen een plek 'op de markt' te kunnen veroveren als zij niet uit is op 'zieltjes winnen' mals het heet. Een formule als van De Hoop in Dordrecht ("afkicken moet, geloven mag") km net. Een stichting met een duidelijke identiteit als Kuria in Amsterdam ("iedereen kan h m sterven, aan actieve levensbeëindiging werken wij niet mee") heeft zich op de stedelijke markt een goede plek verworven, maar staat tegelijk nog steeds bloot aan argwaan, kritiek en onbegrip. Maar wat moet je dan met Presentie, een louter pretentie-loos aanwezig zijn en meer niet? Past dat bij de overtuiging, dat de gemeente van Christus niet alleen een oor maar ook een Woord voor de wereld heeft? De kerk heeft de opdracht tot verkondiging van het evangelie aan de ganse schepping (Marc. 16,17). Als we ervan overtuigd zijn, dat alleen wie in de Zoon van God gelooft eeuwig leven heeft (Joh. 3,16), zullen we altijd intens gericht blijven op de redding van de mensen die we ontmoeten. Maar dm zijn contacten nooit vrijblijvend. Dan sta je voor de vraag, waarom God deze ene mens op jouw weg plaatst, wat zijn bedoeling kan zijn. Dan gaat het er om: hoe kan ik deze mens tot Christus brengen? Zijn veel van onze contacten daarmee vergeleken niet té vrijblijvend 'zouteloos' (vergelijk Kol. 4,5)? Verschuilen we ons niet te gauw achter de sussende gedachte, dat mensen het toch allereerst aan je moeten merken, zodat ze er naar gaan vragen?

Ruimte

Tegelijk ligt hier ook de **valkuil**. Want hoeveel ruimte geef je **die** ander? 'Evangeliseren' wordt voor **ons** zo gauw iets van: iemand willen bekeren. Tegenover een neiging tot vrijblijvendheid staat vaak grote bekeringsijver. Waarmee we soms zo **maar** over mensen heen walsen. Zou dat kunnen komen door gebrek aan **werkelijke** ontmoetingen met **mensen van** buiten 'onze wereld'? **Kunnen we** ons voldoende inleven in de ander? Beseffen we de enorme schroom die er is om **alleen** maar toe te komen **aan** het praten **over** zo iets gevoeligs als 'geloof', of over een persoonlijke **God**? Geven **we** die ander de ruimte, laten we die ander in z'n waarde? Durven we ook serieus te luisteren naar z'n opvattingen of religieuze gevoelens?

Wat de 'presentie-beweging' ons zeker leert is bescheidenheid. Verkondiging en getuigenis mogen geen taboe zijn. Maar wel is fijngevoeligheid nodig. Dat de ander **ruimte** ervaart om tot een keuze te **komen**. Zij **het** ruimte met **grenzen**: niet kiezen is **ook** kiezen en daar mogen we niet omheen draaien. Maar dat is geen streep door een houding van respect voor die ander. Vormen van kerkelijke presentie **kunnen** ons **leren** denken en werken aan **relaties**. Je kunt **mensen** niet zo **maar** **lukraak** benaderen. Er zal **ruimte** moeten zijn voor het leggen van een dieper contact. Dan kunnen in alle rust kansen ontstaan om te getuigen. Getuigen is niet debatteren **en** argumenteren. Het is vooral laten zien, **merken én** horen, wat Christus voor jou betekent. En zo ontstaan kansen om het evangelie zelf door te geven.

Mogelijkheden en grenzen van inloopprojecten

Terug **naar** die **kerk** op de hoek. Is de kerk 'aanwezig' alleen doordat de deuren op zondag open **staan**? "Het is triest gesteld met de aanwezigheid **van** de kerk in de samenle-

ving". Vaak zeggen we dat, omdat we vinden, dat de kerk steeds verder naar de rand van de samenleving is gedrongen. Maar **dan** kijken we naar hoe de kerk bedreigd wordt door de 'boze wereld'. Maar je kunt ook anders kijken naar hoe het is gesteld met onze 'aanwezigheid'. We lijken geaccepteerd te hebben, dat de kerk een randpositie inneemt. We lijken ons erbij neer te leggen, dat dat het geval is in de **grote** steden. Terwijl juist **dáár** de nood groot is. Maar tegelijk, **zonder** het te zoeken komen mensen op onze weg. Zonder dat wij het weten. Velen zoeken **óns**! **En** zo kom je in aanraking met nood, eenzaamheid, geestelijke leegte. Hoe open is dan de kerk?

In de steden **zijn** orthodoxe kerken **schaars** en klein geworden. Toch gebeurt juist **daar** heel veel op het gebied van evangelisatie, niet in de laatste plaats door de zeer actieve evangelische, Pinkster- en 'etnische' kerken. Maar hele **stadsdelen** kennen nog blinde vlekken als het gaat om de manifestatie van het evangelie. Hoe kunnen we ervoor zorgen, dat het evangelie bij de mensen komt, als Gods volle evangelie op slechts enkele lokaties in de stad wekelijks **weerklinkt**?

In de grote stad zie ik daarom een functie voor wijkcentra. Niet de mensen kunnen naar de kerk toe komen, nee, de kerk moet naar de mensen toe komen! De kerk **zou** in de wijken steunpunten moeten zoeken, **vanwaaruit evangelisatie-activiteiten** maar ook laagdrempelige 'inloopactiviteiten' met het oog op nader contact kunnen plaatsvinden. Zo breng je het evangelie 'op loopafstand'.

Bewust **kies** ik voor de term wijken niet inloop-centrum vanwege de 'lage' doelstelling bij de laatste. We zagen waar deze op uitloopt. Op de **duur** houd je sociale **rand**-groepen over, bij wie je nauwelijks met het evangelie binnenkomt. Daar komen ze niet voor... Creëer je mogelijkheden voor diakonale aanwezigheid, dan heb je **binnen** de kortste keren alleen contact met

deze categorieën. Het is maar wat je wilt. Is je doel 'koffie en **aan**-dacht schenken', **dan** is voor deze categorie de **koffie** welkomer dan de 'aandacht', zeker als het gaat om de aandacht van **bekeringsijverige** christenen.

De maaltijd

Maar die anderen dan? Hoewel wat ik hierboven zo juist schreef ingegeven wordt door de realiteit in de praktijk, is het niet de bedoeling ons van verantwoordelijkheid voor deze mensen af te maken. Immers, moet het alternatief dan soms zijn, dat we sociale **randgroepen** maar aan **hun lot** overlaten? Nogmaals, hier ligt een moeilijk dilemma: als je (alleen) **inloophoudingen** creëert, ontstaat onherroepelijk een spanningsveld **tussen** je doel (verkondiging) en je doelgroep (de **buurt**); anderzijds zou er ruimte moeten zijn voor laagdrempelige vormen van (inderdaad: 'slechts') presentie. Hoe kan de kerk recht doen aan haar opdracht tot verkondigingen tegelijk ruimte bieden voor (**diako**-**naal** gekleurde) ontmoeting waarin de gast centraal staat?

Het laatste hoofdstuk van **Stoppels** boek is gewijd aan het thema 'gastvrijheid'. Deze spitst hij nader toe op de **maaltijd** als bijbelse **vorm** van ontmoeting en gemeenschap. Inderdaad is de maaltijd in de Bijbel meer dan middel om voedsel te nuttigen. **Ook** Jezus **zocht mensen** vaak in de gemeenschap rond de tafel. En Hij zocht juist hen die in de 'burgermaatschappij' hun plek kwijt **waren**. Prostituees en tollenaars, door hooggeplaatsten in het geniep bezocht, maar in het openbaar genegeerd. Hen zocht Jezus op en Hij at met **hen**.²

Helpen in de **zin** van oplossingen aanbieden kunnen we niet, maar het is ook de **vraag** of dat moet. Zo gauw is oplossend handelen bevoogdende filantropie vanuit een **burgerlijk** denk- en leefpatroon, en dus opgelegd. **Maar** de behoefte om iets te 'doen' is anderzijds groot: wat confronteert de ontmoeting met

NOGMAALS JEUGD EN KUNST

Culturele en Kunstzinnige Vorming in de vernieuwde bovenbouw van het voortgezet onderwijs biedt een **unieke** gelegenheid om gereformeerde jongelui meer kennis, belangstelling en gevoel bij te brengen voor kunst.

Eigen beleavingswereld

Veel van die belangstelling ontstaat **thuis**, in het gezin, door met kunst bezig te zijn. Ma houdt van schilderen, pa speelt op het orgel. Het nieuwjaarsconcert vanuit Wenen maakt het gevoel voor ballet **wakker** en Sky-radio stemt de **oren** van de jongelui af op populaire muziek. Een goede stelregel in het onderwijs is: aansluiten bij de beleavingswereld van de jeugd. Vooral door de invloed van moderne massamedia als tijdschrift, radio en televisie is de cultuurbeleving van veel jongelui veel breder dan een generatie terug. Christelijk onderwijs in kunst en cultuur kan er dan ook niet omheen: hedendaagse cultuuruitingen als popmuziek, film en musical moeten ook tot het lesprogramma behoren. Voor zover dat nog niet gebeurde, gaat de overheid daar nu een handje bij helpen (zie mijn artikel 'Jeugd en kunst' in De Reformatie van 15 november 1997).

Eigen talenten

Het nieuwe lesprogramma voor Culturele en Kunstzinnige Vorming

(CKV) vraagt **niet** alleen om een brede kennismaking met en gevoel en belangstelling voor drama, wereldliteratuur, muziek, **K**, en beeldende vormgeving. Ook de eigen mogelijkheden van de leerling op dat gebied moeten worden ingezet. In het voor bijna iedere havo- en vwo-leerling verplichte CKV-1 worden praktische activiteiten verwacht naar aanleiding van de bezochte culturele evenementen. Talent en gevoel voor beeld, muziek, dramatiek, taalgebruik of beweging kunnen de jongelui gebruiken om te laten zien en horen hoe ze de opgedane ervaringen hebben verwerkt.

In het programma voor CKV-S, dat verplicht is voor iedere leerling die het profiel Cultuur en Maatschappij kiest (met een extra taal, meer geschiedenis en wat economie en wis-kunde, en eventueel filosofie [voor vwo-era]), zit een deelvak praktijk (CKV-3). De leerling kan kiezen - voor zover de school dat aanbiedt - uit beeldende vormgeving, muziek, dans af drama. Het geven van deze vier deelvakken biedt natuurlijk **ultieme** kansen voor de ontplooiing van veel door God geschonken artistieke talenten.

deze mensen jou vaak **niet** je eigen onmacht en vastzitten in je middle class leventje. Wát kunnen we dan 'doen'. Koffie en aandacht schenken kunnen we in ieder geval. Samen eten aan een gastvrije tafel kunnen we ook.

En wat je dan als christelijke meerwaarde biedt? Gemeenschap! Dat waaraan het deze mensen vaak ten ene male volstrekt ontbreekt. Dat wat de kerk nu juist typeert: gemeenschap in Christus. Geloven en vieren doe je samen! In dat licht mag er oprechte belangstelling voor de ander zijn. Het motief voor je belangstelling is, dat je het hart van die ander zoekt en belang stelt in zijn behoud! Waarom moeten we daar een hele grote spanning in zien?

Maar eten uitdelen moet je wel verstand doen. Je moet het dus beperken. Ga je in & stad met m 1 - tijden aan d~ straat staan, gegarandeerd dat je over gebrek aan belangstelling niet te klagen zult hebben. Maaltijden zijn een goede contact-vorm op gezette tijden (vooral in de winter, of rond christelijk feestdagen), naast andere vormen van 'presentie'. Tegelijk moeten we ons in herinnering brengen de woorden van Jezus, die zei: "Werkt niet om de spijs die vergaat, maar om de spijs die blijft tot in het eeuwige leven, weke de Zoon des Mensen u geven zal" (Joh. 6, 27).

¹ Daar zouden heel wat voorbeelden uit de praktijk van ie geven zijn. Vooral onder de dak- en thuislozen zijn er vaak mensen die zeer geroutineerd zijn in het oplossen van aandoenlijke verhalen. We hebben er in Amsterdam regelmatig mee te maken: kerken zijn een geliefd 'doelwit', omdat daar mensen zijn die je elders vaak minder vindt, mensen die er gevoelig voor zijn als ze op hun plicht tot naastenliefde worden aangesproken. In New York, in de Redeemer Presbyterian Church van ds. Timothy Keller, heeft men daar al lang wat op gevonden: een simpel blad met een aantal heldere 'criteria', "Spotting the Con-Artist". M.a.w.: hoe herken je iemand die 'acteert' en hoe ga je daarmee om? Zeer goed bruikbaar voor stadskerken! Hoe vaak zijn 'goed-gelovige' kerkliden al niet flinke geldsommen kwijt geraakt, die toch 'echt, serieus, nu niet gelogen' zouden worden terugbezorgd!

² Zie het prachtige opstel hierover door J.P. Versteeg, "Het avondmaal volgens het Nieuwe Testament" in: W. van 't Spijker e.a. (red.), *Bij brood en beker*. Leer en gebruik van het heilig avondmaal in het Nieuwe Testament en in de geschiedenis van de westerse kerk: De Groot Goudriaan, 1980. Ik noem dit opstel, omdat Versteeg vrijwel alle bijbelse gegevens over het karakter van de maaltijd in de bijbel inventariseert w verwerkt.

Grenzen aan talenten?

De mogelijkheid bestaat dat een leerling vanuit **zijn** belangstelling voor de geschiedenis van de beide Wereldoorlogen, in het kader van CKV-1 naar een voorstelling van de film 'Schindler's List' wil. De vraag voor de betreffende kunstmentor - de docent die deze leerling in **zijn** cultuurtraject begeleidt - is dan: kan ik hem of haar wel naar de bioscoop sturen? En als dezelfde leerling zich vervolgens in het praktijkgedeelte van CKV-2 (CKV-3 beeldende vormgeving) met het maken van een kort, in scene gezet oorlogsfilmpje wil bezighouden? Waar ligt de grens tussen wat kan en mag, tussen talent en taboe?

Het gekozen praktijkvoorbeeld illustreert de problematiek die zich in het gereformeerde kunstonderwijs kan voordoen. Bet kijken naar EO-dramaproducties op de televisie mag dan in veel gezinnen geaccepteerd zijn, niet iedere ouder zal het prettig vinden als **zijn** zoon of dochter van schoolwege toestemming of zelfs advies krijgt om naar de film te gaan. Hetzelfde geldt voor het bezoeken van toneelvoorstellingen en ballet. Ook het aanbieden van dans en drama als keuzevak in

CKV-3 of onderwijs in film en video als onderdeel van beeldende vormgeving zal niet altijd in dank worden afgenomen.

Stelt de Bijbel inderdaad grenzen aan artistieke talenten op het gebied van film, dans en toneel? Mijns inziens niet. De kritiek die vaak op deze kunstvormen geleverd wordt, richt zich tegen uitwassen op het terrein van de seksualiteit. De kunstvorm zelf blijft dan buiten schot en alleen op grond van onchristelijk gedrag van de kunstenaars wordt het kijken naar (televisie-)films, balletvoorstellingen en dramaproducties verboden. Hetzelfde geldt voor het bekijken en beluisteren van opera en musical of het bezoeken van bepaalde musea.

Een ander argument dat wel wordt aangevoerd, is de stelling dat 'het spelen van een rol' onbijbels is. Eenvoud en soberheid in het menselijke leven zouden in strijd zijn met vermomming en dramatische expressie. Een toneelspeler zou een huichelaar zijn omdat hij zich anders voor doet dan hij is, schijnrealisme in de beeldende kunst en computergestuurde vluchtanimatie voor piloten zou zelfs daarmee kunnen worden afgewezen. Helaas komt de kunstvorm drama niet zolang in de Bijbel voor, dat daarin

aanwijzingen te vinden zijn over het voor of tegen van toneel en film. Dansvormen die we in de Bijbel tegenkomen behoren tot het aanvaarde cultuurgoed van de tijd en worden alleen afgewezen bij heidens gebruik.

Ook de identificatie of vereenzelving met het karakter van iemand anders is niet bijbels gefundeerd af te wijzen. Eerder het omgekeerde zou te bepleiten zijn. Roept de Bijbel ons immers niet op om - dwars door onze zondige aard heen - Christus na te volgen? Dat betekent ondertussen wel dat het spelen van zondige rollen niet mogelijk is. Maar daarmee zitten we weer in het hier boven al genoemde ethische argument dat de kunstvorm zelf ongemoeid laat.

Geen taboe

Gereformeerd kunstonderwijs kan zich dus in alle christelijke vrijheid richten op de door de overheid gevraagde brede culturele en kunstzinnige vorming. Het uit de taboesfeer halen van film, toneel en dans draagt niet alleen bij aan het recht doen aan de vele talenten die christelijke jongelui, als beelddraggers van God, gekregen hebben. Het onderwijs in deze vakgebieden zal ook zijn positieve uitstraling hebben naar een artistieke wereld, waar met Gods geboden geen rekening wordt gehouden. Niet in de laatste plaats zijn deze vakken van groot belang voor het op artistieke en daarmee indringende wijze vormgeven van een christelijke visie op mens en wereld, ook op terreinen van cultuur en media als televisie en bij het uitdragen van christelijke normen en waarden in de samenleving.

een al lang ingeburgerde kunstvorm in de buitenschoolse activiteiten van gereformeerde scholen
foto: Jo Foro

M meegelezen

Massaal evangelisch?

In het evangelische *Uitdaging* van juni 1998 stelt ds. *Bram Krol* de vraag: komt er een evangelische volkskerk in zicht?

Er is een grote beweging op gang gekomen in het Nederlandse kerkelijke leven. Die is te vinden in bijna alle geledingen van het kerkelijke leven. Niemand had 't verwacht, maar opeens is 't zover. Een ommezwaai naar evangelisch. Het Evangelische Werkverband in de twee grootste gemeenschappen, de invloed van de Evangelische Omroep, de doorgaande groei van de evangelische gemeenschappen in Nederland en België, dwars tegen de trend van kerkverlating in. Stuk voor stuk tekenen van importantie. De moderne kerkgeschiedenis maakt een bocht. Er lijkt verder een nieuw elan te komen bij de professionelen in de twee grootste protestantse groeperingen. Zij oriënteren zich duidelijker op de evangelische wereld dan voorheen, lijkt me.

'Traditioneel'-evangelisch

Ik kan de groei nog wat nader preciseren. Waar deze voorheen vooral te vinden was in de uitgesproken charismatische groeperingen zien we de lijn nu veranderen in de richting van de meer traditionele evangelischen (baptisten, vrije evangelischen – vooral de ongeorganiseerde, en andere evangelische gemeenschappen zonder 'Pinkster'-theologie). Ook in rooms-katholieke en bevindelijk-reformatorische kring zie ik dezelfde beweging doorbreken. De laatste groeperingen proberen het tij te keren. Er is echter onder de jongeren van deze gemeenschappen een sterke hang naar een

blijdere vorm van geloofsbeleving, en onderlinge gesprekken over geloofszaken. Maar ik kan genootschappen blijven opnoemen. De interesse voor een dieper-doorleefde geloofsbeleving bij veel trouwe kerkleden is een positief verschijnsel. Jongeren trekken massaal naar praise- en Ronduit-ontmoetingen. En dan de verschuivingen in de Gereformeerde Bond in de hervormde kerk! De introductie van de Alpha-cursus in Nederland door de aan de GB verwante 'Hervormde bond voor inwendige zending' is opmerkelijk. Een evangelische getinte doorbraak, die een goed onthaal kreeg! Het *Nederlands Dagblad* meldde begin vorige maand dat men in Den Haag en Poeldijk met een aangepaste Alpha-cursus voor rooms-katholieken is begonnen

Reaktionisme

Sinds jaar en dag werd er gezocht naar heel andere antwoorden op de uitdagingen van de tijd, in behoudende kring was (en is) er een sterke neiging tot reaktionisme. 'Terug naar het oude' was het motto. In andere kerken zag je een poging tot integratie van modern denken en christelijk geloof, het ongelukkige brouwsel dat we vrijzinnigheid noemen. Ook al wezen alle tekenen er allang op dat dit leidde tot een versneld ledenverlies, kerkelijke leidslieden bleven met hondetrouw het verwaterde evangelie-naar-demens proclameren. Een bijbelgetrouw geluid zou immers slechts ouderen en verstarde zielen aanspreken? Maar 't loopt anders. De warmte der evangelische geloofsbeleving, de wat vrijere invulling van de liturgie, de moderne evangelische liederen en de warme menselijke aandacht, die zo opvallend zijn voor de evangelischestroom,

trekken mensen aan. Het lijkt er op dat de evangelische geloofsbeleving veel toekomst heeft.

Geen tucht

Toch is 't niet alles goud wat er blinkt. Ik zie ook een andere tendens, binnen in de kern van de evangelische beweging. De duidelijke visie op de Bijbel als Gods geheel geïnspireerde Woord raakt in onmin. De duidelijke ethische stellingname wankelt (samenwonen, homoseksualiteit). Bij evangelischen in de grote kerkverbanden zie ik als overheersende houding dat zij liever van geen tucht willen weten. Zij willen veelal gemeenteleden die een onbijbelse leer wanhangen – en zelfs de professoren aan theologische opleidingen – gewoon in volle rechten laten. Ik ken evangelische bijbelgroepen, waar maar zelden de Bijbel wordt geopend. Evangelische samenkomsten zonder schriftuitleg, tien jaar geleden nog vrijwel ondenkbaar, zijn geen uitzondering meer. Evangelischen hebben de wind mee. Maar het zijn sterke benen die zulke weelde kunnen dragen. Zitten er wel sterke benen onder die warme evangelische harten?

Rondetafelgeprek over 24 uur-economie

De Raad van Kerken in Nederland hield een rondetafelgesprek met aanhangers van andere godsdiensten. & – vordert flexibiliteit in de arbeidstijden de vrijheid van uitoefening van de verschillende godsdiensten in ons land, of zijn de aanhangers van de uiteenlopende godsdiensten elkaars bondgenoten in de strijd voor het behoud van vaste rustdagen in Nederland? Cokkie van 't Leven bericht hierover in het *Oecumenisch Bulletin* van mei 1998:

Voor christenen en moslims bepaalt de godsdienst het ritme van de week. Hindoes en boeddhisten daarentegen kennen geen bijzondere weekdag. Toch vonden vertegenwoordigers uit de vier aanwezige religies elkaar in de stelling dat rustdagen essentieel zijn voor het welzijn van mensen. In christelijk Nederland is de vrije zondag een historisch gegroeid gebruik waaraan ook hindoes en boeddhisten zich zonder veel problemen kunnen aanpassen. Voor moslims geldt dat zij op vrijdagmiddag gelegenheid zouden willen hebben om voor het gemeenschappelijk gebed naar de moskee te gaan, aldus de heer Yashar, moslim. Dit sluit het handhaven van de vrije zondag niet uit. Het is zelfs zo dat de vrije zondag ook in een aantal moslimlanden ingeburgerd is, onder andere in Turkije. Welzijn en kwaliteit van leven moeten het criterium zijn bij de beoordeling van de 24-uurseconomie. Van christelijke kant klonk enige twijfel over de noodzaak om winkelsluiting op zondag tegen te houden. Zijn er wel principiële argumenten om daaraan vast te houden? Waarom musea open en winkels dicht?

De Raad van Kerken werd door de andersgelovige deelnemers aangespoord om 'hun' zondag niet te gemakkelijk overboord te zetten. In onze tijd is het niet meer vanzelfsprekend dat iedereen bekend is met godsdienst. Christenen moeten meer moeite doen hun standpunten voor buitenstaanders inzichtelijk te maken, ook wat betreft de zondag als rustdag. De heer Landheer, christen en econoom, wees erop dat ook de economie gericht is op het welzijn van mensen, namelijk door hun levensstandaard te verhogen. Bedrijven en werkgevers stuiten hierbij op de harde concurrentie: niet alles wat wenselijk is, is mogelijk. Economie kent een eigen dynamiek. Weke macht hebben levensbeschouwingen om invloed te doen gelden? Mevrouw Heupers, boeddhiste stelde het werken voor

levensonderhoud tegenover de ideologie van het consumptisme: het werken voor een steeds toenemende behoefte. Mensen vallen daarbij ten prooi aan een hebzucht die hen van zichzelf vervreemdt.

De heer Rambaran, hindoe, maakte het onderscheid tussen de 24-uurvoorzieningen gericht op zorg en de continudiensten in fabrieken. Van continudiensten is bewezen dat het ongezond is voor het menselijk lichaam. Zorginstellingen verlenen een service die voor het welzijn van mensen onmisbaar is en zijn daarom genoodzaakt continudiensten te verlenen.

De deelnemers bleken het op de belangrijkste punten eens te zijn. Flexibiliteit van arbeidstijden is een goede zaak op voorwaarde dat het gericht is op het bevorderen van welzijn en kwaliteit van leven. Het is bij uitstek de taak van levensbeschouwingen om zich hiervoor sterk te maken. De Raad van Kerken en organisaties van verschillende godsdiensten kunnen één front vormen voor het recht van gelovige

werknemers om vrij te nemen op de hoogtijdagen van erkende godsdiensten. Dat recht heeft weliswaar erkenning gekregen in de jurisprudentie, maar vindt in de praktijk nog te weinig erkenning.

CADEAU-TIP

Een ontroerende roman van Ali C. Drost-Brouwer

Saskia van Almèhre

Wanneer vindt Saskia haar geluk?
96 pagina's ing., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Kostelijke klassieke kinderversjes

Gegrond op Gods Woord en Waarheid voor huis en school, f ds. J.H. Maatjes
32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

BEGRENSDE RUIMTE

Een keuze uit artikelen en lezingen van prof. J. Kamphuis
Samengesteld ter gelegenheid van zijn 75e verjaardag

Onder redactie van H.J. Boiten en J.J.C. Dee

Verkrijgbaar bij de boekhandel
416 pag., ing. f 39,50

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-27 5591

